

УДК 159.9.072

МЕТОД СУБ'ЄКТИВНОГО ШКАЛУВАННЯ: ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ ОЦІНЮВАННЯ

Савченко О.В., к.психол.н., доцент кафедри загальної та соціальної психології
Херсонський державний університет

У статті розглядається проблема вимірювання в психології, специфіка методу суб'єктивного шкалування. Автор визначає основні етапи процедури проведення даного методу, описує три засоби виокремлення критеріїв оцінювання, що є необхідним етапом визначення шкал, за якими відбувається оцінка досліджуваного явища.

Ключові слова: вимірювання, шкалування, суб'єктивне шкалування, шкала, критерій оцінювання.

В статье рассматривается проблема измерения в психологии, специфика метода субъективного шкалирования. Автор выделяет основные этапы проведения процедуры шкалирования, описывает три способа выделения критериев оценивания, что является необходимым моментом в процессе подготовки шкал, пригодных для оценивания изучаемого явления.

Ключевые слова: измерение, шкалирование, субъективное шкалирование, шкала, критерий оценивания.

Savchenko O.V. SUBJECTIVE SCALING METHOD: THE SELECTION OF EVALUATION CRITERIA

The article is devoted to the problem of measurement in psychology, the specificity of the method of subjective scaling. The author highlights the main steps of the procedure scaling, describes three ways to select the evaluation criteria, that there is a necessary moment in the preparation of the scales that will be suitable for the estimation of the phenomenon.

Key words: measurement, scaling, subjective scaling, the scale, the criterion of evaluation.

Постановка наукової проблеми та її значення.

Вважається, що саме великому філософу та вченому XVI-XVII століть Галілео Галілею належать наступні слова: «Той, хто прагне вирішувати питання природничих наук без допомоги математики, ставить нерозв'язне завдання. Слід вимірювати те, що вимірне, і робити вимірним те, що таким не є». У післямові до книги американського психолога Дж. Кеттела засновник біометрії Ф. Гальтон впевнено передрік: «Психологія не може стати міцною і точною, як фізичні науки, якщо не буде ґрунтуватися на експерименті та вимірюванні» [1].

Існує думка, що психологія сформувалася як самостійна наукова дисципліна не тільки завдяки поширенню лабораторного експерименту як основного дослідницького методу, але й внаслідок розвитку технік вимірювання, які були включені в процедуру експерименту (інтенсивності відчуттів, часу реакцій, обсягу пам'яті та ін.).

У Лейпцігському університеті під керівництвом В. Вундта були розроблені три основні експериментальні процедури: метод враження, метод вираження і метод реакції. Можливим було також поєднання цих процедур з методом самоспостереження, що отримало назву комбінований метод.

Метод враження – це процедура фіксування поведінкових змін суб'єкта у відповідь на пред'явлення певного строго диференційованого подразника. Використовувалася апаратура, яка дозволяла варіювати як якісні, так і кількісні характеристики стимулів.

Метод вираження – це процедура фіксування певних психофізіологічних змін (частоти серцевих скорочень, виразних рухів, працездатності та ін.) у відповідь на вплив різних факторів у процесі виконання завдання, діяльності.

Метод реакції – це фіксування часу і характеру рухової реакції досліджуваного у відповідь на пред'явлення певного стимулу.

Дані процедури дозволили уніфікувати процес проведення психологічних досліджень, висунули суворі вимоги до процедури диференціювання характеристик стимулів і реакцій досліджуваних, заклали основу для виділення двох форм шкалування: шкал оцінок і шкал установок (відносин).

Шкала оцінок – це методичний прийом, який дозволяє розподілити сукупність досліджуваних об'єктів за ступенем виразності загальної для них властивості. Прикладом може служити розподіл завдань за рівнем складності, об'єктів за ступенем контрастності та ін.

Шкала установок – це методичний прийом, який дозволяє зіставляти суб'єктів за ступенем виразності (величиною, стійкістю, інтенсивністю) їх ставлення до досліджуваних об'єктів. Таким чином, можна говорити про відображення внутрішніх характеристик суб'єктів за допомогою фіксації їх відносин до деяких об'єктів дослідження, якими при вивченні особистісних властивостей найчастіше виступають соціально-психологічні явища.

Формування установки на застосування вимірювання в науковому дослідженні, використання пропозитивних вимірів як стандарту, який був запозичений з природних наук (підхід Г. Т. Фехнера), посилили інтереси вчених, але не сприяли підвищенню рівня науковості досліджень. «Як відверто зауважив У. Торґерсон, більшість вимірювань в біхевіоральних науках засновані на угодах і інтуїціях експериментаторів. З визнання цього факту не слідує необхідність відмови від існуючих методів вимірювання ..., оскільки їх цінність визначається не стільки очікуваною точністю і рівнем вимірювання (типом шкали), скільки здатністю передбачувати спостережувані факти, у т. ч. і суто практичні» [1]. Однак проблема коректності розробки шкал оцінювання, визначення правил і процедур їх розробки, перевірки і використання продовжує бути актуальною і для експериментальної психології, і для психометрії.

Метою дослідження є аналіз процедур визначення системи критеріїв суб'єктивного оцінювання.

Основні завдання дослідження:

1. Визначити специфіку суб'єктивного шкалування як форми вимірювання.
2. Виокремити етапи проведення процедури суб'єктивного шкалування.

3. Описати основні засоби визначення критеріїв оцінювання об'єктів на прикладі аналізу ситуацій.

Об'єкт дослідження – процедура суб'єктивного шкалування. **Предметом дослідження** є специфіка проведення процедури суб'єктивного шкалування на етапі визначення критеріїв оцінювання.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми.

Вимірювання – процедура «отримання числових характеристик для величин властивостей явищ та об'єктів, що досліджуються в психології, наприклад, моторних і мовних реакцій, відчуттів, здібностей, мотивів, установок і вчинків особистості, її статусу в групі» [1].

Найбільш поширеним способом проведення вимірювання є використання шкал (шкалування). «Шкала

– це множина чисел, відносини між якими відображають відносини між об'єктами емпіричної системи» [1]. Шкали можна розділяти за формою (графічні, вербальні, числові), за типом, залежно від того, які відносини вони відображають (шкала відносин, інтервальною, порядковою і номінальною шкали). Залежно від характеру одержуваної інформації шкали можна поділити на об'єктивні (з використанням фізичних приладів, загальноприйнятих одиниць виміру) і суб'єктивні, «коли досліджувана людина сама ж і виконує функцію вимірювального приладу» [1]. С. Стивенс запропонував одну з перших систем шкалування, в якій визначив чотири типи шкал, а також чітко визначив процедури та правила їх використання.

Ч. А. Ізмайлов, аналізуючи дану систему шкал, виділив переваги як «слабких» шкал (номінальна і порядкова), так і «сильних» шкал (рівних інтервалів і відносин). Перші можна застосовувати до найскладніших, малодиференційованих емпіричних об'єктів. «Перевагою «сильних» шкал є їх велика інформативність, вони дозволяють робити більш тонкі і різноманітні модельні прогнозування про емпіричні властивості об'єктів, ніж «слабкі» шкали» [1]. Однак множинність обмежень у процесі їх застосування не дозволяє поширювати їх так вільно, як «слабкі» шкали.

В. В. Нікандров виділив наступні особливості шкалування: «1) суміщення в ньому емпіричних процедур збору даних й аналітичних процедур обробки даних; 2) єдність кількісного і якісного аспекту процесу шкалування; 3) сполучення загальнонауковості та вузькопрофільності, тобто «зрощення» загальних принципів шкалування зі специфічними процедурами конкретних методик» [5, с. 38-39]. Ці особливості, на думку автора, не дозволяють чітко розвести в психології два поняття – «вимір» та «шкалування».

Зосередимо свою увагу на суб'єктивній формі шкалування. Нагадаємо, що парадигма суб'єктивного шкалування перейшла в інші області психології із психофізики. В. М. Дружинін [2] вважав, що досліджувані при даній формі вимірювання виконують функції приладів, а експериментатор мало цікавиться особливостями «вимірюваних» об'єктів і досліджує саме ці «вимірювальні прилади».

Але В. В. Нікандров не погоджувався з даним твердженням, він вважав, що на першому емпіричному етапі не можна розглядати суб'єкта, що проводить оцінювання, в ролі вимірювального інструмента. «Цю роль йому з великою натяжкою можна приписати тільки після маніпуляцій уже не з емпіричними, а з формальними множинами» [5, с. 40]. У своїй заяві автор спирався на думку Г. В. Суходольського, який підкреслював, що дії досліджуваного під час порівняння, впорядкування, оцінювання об'єктів є підготовчими, а не вимірювальними операціями. І тільки потім, на стадії обробки первинних даних певні математичні дії «метризують» одномірний топологічний простір упорядкованих об'єктів, а, отже, вимірюють «величину» об'єктів» [9, с. 101].

Взагалі, методична основа вимірювальних процедур була закладена такими дослідниками: В. Вундт, Г. Т. Фехнер, Ф. Дондерс, Р. Кеттел, С. Стивенс та ін. Більш сучасний аналіз даної сфери проводився В. К. Гайдою та В. П. Захаровим, О. М. Гусевим, Ч. А. Ізмайловим та М. Б. Михалевською, В. М. Дружиніним, С. Д. Максименко та Е. Л. Носенко, В. В. Нікандровим та ін.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Використання методів суб'єктивного шкалування дозволяє дослідникам отримувати інформацію про уявлення суб'єктів відносно певних питань, що дозволяє зрозуміти особливості сприйняття ними певних об'єктів, подій.

У Великому психологічному словнику визначається, що «...основною метою цього методу є застосування кількісних показників для оцінки відносин

до певних об'єктів, у якості яких можуть виступати фізичні або соціальні процеси. Для здійснення процесу суб'єктивного шкалування існує ряд методик, які характеризуються певними правилами, за якими числа приписуються тим або іншим якостям об'єктів» [1, с. 291].

В іншому тлумачному психологічному словнику надається більш операціоналізоване визначення терміну «суб'єктивне шкалування – це широкий клас дослідницьких та психодіагностичних методик, що забезпечують збирання певних суб'єктивних оцінок, із застосуванням явних (наприклад, методика семантичного диференціала), чи то неявних шкал (ранжирування, сортування об'єктів, парних порівнянь), з наступною обробкою результатів методами багатомірного статистичного аналізу» [7].

В. В. Нікандров підкреслював, що процедура шкалування сполучає в собі риси кількісного і якісного аналізу. Кількісний аспект шкалування полягає в тому, «що в його процедуру в переважній більшості випадків входять вимірювання і числове представлення даних» [5, с. 31]. Якісний аспект шкалування виражається в тому, що процедура «містить у собі елементи якісних методів (класифікації, типологізації, систематизації)» [5, с. 31], а також дозволяє оцінювати й описувати дані, які не мають одиниць виміру.

При визначенні основних етапів процедури суб'єктивного шкалування ми вважаємо дуже доречним ввести і етапи якісного аналізу галузі знань та об'єкта дослідження. Розглянемо традиційні етапи процесу психологічного шкалування:

1) емпіричний етап, на якому здійснюється збирання даних стосовно емпіричної множини (психологічні характеристики досліджуваних об'єктів або явищ);

2) етап формалізації, на якому проводиться математико-статистична обробка отриманих даних.

Нас не влаштовує дана схема проведення дослідження, оскільки відсутніми є етапи підготовки психологічного інструментарію. Ми вважаємо, що слід поповнити схему як мінімум двома етапами, що передуватимуть вище названі. Так розпочинати процес шкалування слід з процедури виокремлення критеріїв оцінювання (що є якісним етапом роботи), потім слід проводити підготовчий етап, на якому дослідник обґрунтовує вибір форми шкали, її розмірності та процедури проведення шкалування, створює інструкції для досліджуваних.

Визначення критеріїв оцінки об'єктів є найбільш складним завданням в процесі підготовки до застосування процедур шкалування. Існують процедури суб'єктивного шкалування, які вимагають один критерій оцінювання (метод вибору, попарного порівняння, ранжирування), а є такі, де слід одразу пред'явити низку шкал, які б в повному об'ємі відобразили об'єкт дослідження (метод кількісної або абсолютної оцінки, категоріальної оцінки). Ми можемо виокремити декілька процедур визначення критеріїв оцінювання:

1. Використання моделі іншого об'єкта, що має риси подібності з досліджуваним об'єктом (засіб за аналогією).

2. Застосування концептуальної моделі досліджуваного об'єкта.

3. Використання емпіричної моделі досліджуваного явища, що була отримана в серії попередніх досліджень завдяки використанню методів багатомірного аналізу даних (факторного, кластерного аналізів).

Попередньо сформована модель досліджуваного явища дозволить сформувати повну систему критеріїв оцінювання. На прикладі аналізу ситуації як форми організації суб'єктом явищ зовнішнього світу, в межах якої розгортається система різних форм взаємодії суб'єкта з об'єктами та іншими суб'єктами, ми розглянемо можливість використання вже існуючої

моделі аналізу певного психічного явища для аналізу нашого об'єкта. Це є доречним, коли об'єкт дослідження має схожі риси, певний ступень подібності з обраним об'єктом, іноді може включати його як важливий компонент своєї структури.

Для аналізу ситуації ми вважаємо за можливе застосувати модель системи характеристик психічних станів, виділених Л. В. Куликовим [3], оскільки ці конструкції («ситуація» та «психічний стан») є багатоплановими і поєднують у собі два полюси: об'єктивний, залежний від характеристик обставин, що впливають на суб'єкта, і суб'єктивний, залежний від позиції, яку займає сам суб'єкт. Л. В. Куликов виділив наступні характеристики психічних станів:

- активаційні характеристики (характеризуються силою актуалізованих мотивів і потреб, швидкісними характеристиками дій і рухів, енергійністю поведінки суб'єкта, його прагненням долати труднощі);

- тонічні характеристики (відображають готовність суб'єкта діяти, долати перешкоди, докладати додаткові зусилля в залежності запасів його ресурсів, енергії);

- тензійні характеристики (відображають ступінь напруги суб'єкта, глибину його переживань, силу прикладених зусиль, інтенсивність реагування на запропоновані стимули);

- часові характеристики (проявляються в ступені інертності переживань, їх стійкості, у швидкості їх виникнення, перемикання і зникнення);

- емоційні характеристики (виражаються в ступені емоційного включення суб'єкта, в характері та інтенсивності прояву емоцій, в ступені інтеграції окремих емоційних проявів);

- ступінь усвідомленості (відображає баланс емоційної та раціональної сфер особистості, здатність суб'єкта проявляти увагу до власних процесів, аналізувати відносини в процесі взаємодії, обдумано вибирати способи досягнення мети).

В ході дослідження ситуації можна запропонувати досліджуваним оцінити окремі типові ситуації за такими критеріями: рівень збудження; рівень готовності діяти; рівень напруженості; ступінь динамічності змін; рівень емоційного включення суб'єкта; рівень усвідомленості своїх дій.

Кожен з критеріїв може бути представлений низкою шкал, наприклад рівень збудження можуть презентувати такі шкали: стимулююча – стримуюча, спокійна – зворушлива, активна – пасивна, цілеспрямована – ненаправлена, актуальна – потенціальна та ін. Рівень готовності суб'єкта діяти можна вимірювати за допомогою шкал: споглядальна – діяльницька, творча – стереотипна, невизначена мета – чітка мета; травмуюча – формуюча, виснажлива – надає ресурси та ін. Пропонуємо вимірювати рівень напруженості суб'єкта в ситуації за допомогою шкал: загрозлива – безпечна, напружена – розслаблена, організовані дії – хаотичні дії, передбачувальна за наслідками – непередбачувальна, конкуренція – кооперація та ін. Такий критерій оцінювання, як ступінь динамічності змін, може бути представлений наступними шкалами: раптова – очікувана, стійка – мінлива, одинична – повторювана, типова – рідкісна, тривала – миттєва та ін. Рівень емоційного включення суб'єкта ми пропонуємо вимірювати за такими шкалами: доброзичлива – ворожа, приємна – визиває роздратування, емоційна – раціональна, визиває цікавість – байдужа, глибока – поверхнева та ін. І наостанок надамо приклади шкал, за якими можна визначити рівень усвідомленості суб'єктом своїх дій, а саме: зрозуміла – суперечлива, відповідальна для суб'єкта – безвідповідальна, сприяє об'єднанню з іншими – ізолює, вимагає конкретних дій – невизначеність в засобах, залежить від дій суб'єкта – залежить від збігу обставин та ін.

Оскільки визначені критерії відображають внутрішній, або суб'єктивний, аспект аналізу проблеми, виникає бажання доповнити даний перелік тими критеріями, які відображали б клас об'єктивних характеристик ситуації. Заслужовує на увагу і той факт, що певний критерій оцінювання може стати основою створення класифікації або типології. Так, Р. Мокшанцев та А. Мокшанцева запропонували загальну класифікацію соціально-психологічних ситуацій за принципом сили дестабілізуючого впливу її на індивіда, тобто за рівнем напруженості. Автори виокремили штатні, проблемні, соціально-напружені та екстремальні ситуації [4].

У попередніх дослідженнях нами була запропонована структурна модель аналізу ситуації як форми взаємодії учасників [8]. На цьому прикладі я продемонструю, як можна виокремити критерії оцінки, спираючись на концептуальну модель досліджуваного явища.

В структурі ситуації були визначені чотири компоненти: загальні характеристики ситуації як системи; властивості суб'єкта; уявлення щодо властивостей партнера; особливості взаємодії учасників ситуації. Розглянемо більш детально перший компонент, до складу якого входять такі характеристики: 1) загальні властивості ситуації як цілісності (наприклад, складність, ясність, сила та ін.); 2) часові та просторові межі ситуації (миттєвість, наявність або відсутність чітких меж, відкритість та ін.); 3) властивості окремих структурних елементів ситуації (дійові особи, їх позиції, установки щодо взаємодії та ін.).

1. Загальні характеристики ситуації можуть бути представлені як мінімум двома групами ознак:

- оцінка рівня небезпеки ситуації (екстремальна – звичайна, загрозлива – безпечна, суперечлива – однозначна, ворожа – доброзичлива, трагічна за можливими наслідками – комічна, руйнує відносини між учасниками – сприяє формуванню відносин та ін.);

- оцінка рівня складності ситуації (абстрактна – конкретна, складна – проста, зрозуміла учаснику – незрозуміла, мінлива – стала, передбачувана за наслідками – непередбачувана);

2. Часові та просторові межі ситуації можна відобразити за рахунок:

- просторових критеріїв оцінки ситуації (хаотична (відсутність структури) – організована, поверхнева – глибинна, вузька – широка, має чіткі межі – розмита, закрита – відкрита);

- критерію часових меж та змін ситуації (рідка – типова, одинична – повторювана, непередбачена – очікувана, потенційна – актуальна, миттєва – тривала, спонтанна – регламентована).

3. Властивості окремих структурних елементів ситуації (дійові особи, їх позиції, установки щодо взаємодії та ін.) можуть бути досліджені за допомогою наступних критеріїв:

- рівень активності суб'єкта (виявляє інтерес до подій – байдужий, включений в події – невключений, готовий до дій – спостерігач, ініціативний – пасивний, розмірковуючий – переживаючий);

- характер відносин з іншими учасниками (домінує – поступається, авторитарність – партнерство, конкуруючий – співпрацюючий, егоїстичний – альтруїстичний, директивність – недирективність).

Бажаною є рівномірність в кількісній представленості кожного параметра оцінювання, повнота презентування кожного структурного компонента, що забезпечить повноту опису досліджуваного об'єкта, збалансованість оцінок.

Третій засіб виокремлення критеріїв оцінювання вимагає попереднього дослідження даної галузі знань, обраного об'єкта. Метою попереднього аналізу є визначення особливостей будови категоріальної структури даної галузі, визначення узагальнених ха-

рактеристик-факторів, які застосовують суб'єкти під час опису та аналізу досліджуваного об'єкту.

Досліджуваним пропонується оцінити набір об'єктів за попереднім списком шкал, який може формуватися більш-менш довільно, з використанням асоціативних методик, результатів досліджень інших авторів.

Індивідуальні результати оцінювання підсумовуються в єдиному груповому протоколі, тобто формується матриця подібності, стовбці якої утворюють об'єкти-стимули, а рядки – ознаки, за якими відбувалося оцінювання. Кожна клітинка матриці містить суму оцінок всіх досліджуваних певного об'єкту за даною ознакою. Саме ця матриця підлягає подальшій математичній обробці, застосовуючи факторний або кластерний аналізи даних (STATISTICA 7.0).

Процедура факторного аналізу дозволяє визначити латентні психологічні характеристики (фактори), які можуть навіть не усвідомлюватися досліджуваними, але «визначити сприйняття об'єктів та подій, їх класифікацію та впливати на формування мовного висловлювання про дані об'єкти та події» [6, с. 65]. В результаті застосування процедури факторного аналізу ми отримуємо матрицю факторних навантажень, аналіз якої дозволить визначити структуру значущих факторів оцінки.

Так, в нашому дослідженні, де ми визначали особливості сприйняття типових ситуацій, пов'язаних з навчальним процесом студентів, ми запропонували досліджуваним оцінити за 55 шкалами 10 ситуацій [8]. Аналіз даних дозволив виокремити 5 значущих факторів, які пояснюють 87,8% сумарної дисперсії. Факторна структура включала наступні фактори:

1. Екстремальність (48,4% загальної дисперсії);
2. Структурованість (20,7% загальної дисперсії);
3. Активність (6,75% загальної дисперсії);
4. Активна взаємодія (6,67% загальної дисперсії);
5. Стереотипність (5,17% загальної дисперсії).

Перший, найбільш інформаційний фактор мав два незалежні полюси. Негативний полюс фактора «**Екстремальність**» ми позначили як «екстремально-травмуючий». До його складу увійшли 7 ознак, які відобразили чотири аспекти аналізу ситуацій, а саме: оцінку небезпеки (безпечна, симетрична, формує відносини), складності (широка, що не обмежує можливість), несподіваності (очікувана) та емоційного дискомфорту (підвищує сили, розслаблює).

Другий полюс фактора, сформований позитивними за змістом ознаками, відобразив «безпечно-розслаблюючий» аспект оцінки ситуацій. До його складу увійшли показники, що відображають наступні аспекти ситуації: оцінку рівня її небезпеки (екстремальна, суперечлива, ворожа, трагічна, руйнуюча, неприйняття суб'єкта, несправедлива); оцінку рівня складності (абстрактна, складна, нестабільна, мінлива, закрита); оцінку несподіванки, що пов'язана з низкою частотою виникнення ситуацій (рідка, одинична, непередбачена, потенційна, миттєва, спонтанна); оцінку емоційного дискомфорту (дискомфортна, хвилююча, викликає роздратування, гнітюча, ізолює суб'єкта).

Таким чином, лише за результатами аналізу змісту першого фактора ми можемо виокремити такі критерії оцінки ситуацій:

- рівень небезпеки ситуації для суб'єкта;
- рівень складності ситуації;
- рівень несподіваності подій;
- рівень емоційного дискомфорту.

Другий за силою фактор – «**Структурованість**» – також мав два незалежні полюси. Позитивний полюс даного фактора («відсутність структури та меж») створили шкали-ознаки, що відображають два аспекти аналізу ситуації: просторові характеристики (хаотична (відсутність структури), поверхнева, неспрямована) та характер взаємодії учасників (життєва, неофіційна,

непринципова, безвідповідальна). Неспроможність відобразити певну структуру ситуації не дає можливості суб'єкту зорієнтуватися в своїх намірах та цілях (ситуація сприймається як неспрямована, така, що не сприяє досягненню певної цілі), формує установку на її незначущість, підтримує безвідповідальну позицію учасника взаємодії.

Негативний полюс фактора, який отримав назву «наявність структури та меж», включив до свого складу лише дві ознаки: шкалу «значуща для суб'єкта», що відображає аспект характеру відносин, та шкалу «має чіткі межі» – просторову характеристику ситуації.

Тобто за складом другого фактора ми можемо визначити три незалежних критерії оцінки ситуацій, а саме:

- характер відображення просторової структури ситуації;
- характер взаємодії учасників ситуації;
- рівень значущості ситуації для суб'єкта (її відповідність мотивам та цілям суб'єкта).

Останні фактори, які були однополюсними та невеликими за об'ємом ознак, дозволили чітко диференціювати три незалежні критерії оцінювання типових ситуацій:

- рівень активності суб'єкта;
- засоби взаємодії учасників ситуацій;
- рівень стереотипності дій.

Таким чином, ми виокремили десять незалежних критеріїв оцінки типових ситуацій. Для подальшого використання їх в дослідженнях слід підібрати шкали, які б відображали усі визначені аспекти аналізу. Найчастіше використовуються біполярні шкали, представлені двома антонімами. Підібрані шкали слід урівняти за кількістю, перевірити на однозначність їх розуміння досліджуваними в пілотажному дослідженні, та можна використовувати в подальших дослідженнях. На основі визначених критеріїв також можна будувати класифікації та таксономії ситуацій.

Висновки й перспективи подальших досліджень. В роботі ми розглянули суб'єктивне шкалювання як один з найбільш розповсюджених методів вимірювання, в основі якого лежить процедура кількісного та якісного оцінювання об'єкта за наданими критеріями. Обирання критеріїв оцінювання є дуже важливим етапом проведення оцінювання, від повноти та адекватності підібраних шкал залежить ефективність аналізу обраного об'єкта. Ми запропонували три процедури аналізу: використання моделі іншого об'єкта (засіб за аналогією); використання концептуальної моделі досліджуваного об'єкта; застосування емпіричної моделі досліджуваного явища, що була отримана на попередньому етапі дослідження. В наступній роботі ми надамо детальний опис процедур проведення оцінювання (методу вибору, методу ранжирування, методу попарних оцінок, абсолютної та категоріальної оцінки), засобів математичної обробки даних.

Література:

1. Большой психологический словарь [Электронный ресурс] / Под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. – СПб. : Прайм-Еврознак; М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2004. – 666 с. – Режим доступа : <http://vocabulary.ru/dictionary/30/word/izmereniya-v-psihologii>.
2. Дружинин В. Н. Экспериментальная психология / В. Н. Дружинин. – СПб. : Питер, 2001. – 320 с. – (Серия «Учебник нового века»).
3. Куликов Л. В. Проблема описания психических состояний / Л. В. Куликов // Психологические состояния / Сост. и общая редакция Л. В. Куликова. – СПб. : Питер, 2001. – С. 11–42. – (Серия «Хрестоматия по психологии»).
4. Мокшанцев Р. Социальная психология : учебное пособие для вузов / Р. Мокшанцев, А. Мокшанцева. – Новосибирск : Сибирское соглашение, Инфра-М, 2001. – 408 с.
5. Никандров В. В. Неэмпирические методы психологии : Учеб. пособие / В. В. Никандров. – СПб. : Речь, 2003. – 53 с.

6. Психологический толковый словарь [Электронный ресурс] // Московский психологический журнал. – Режим доступа : <http://magazine.mospsy.ru/dictionary/dictionary.php?term=173>.

7. Савченко О. В. Особливості сприйняття ситуації міжособистісної взаємодії / О. В. Савченко // Психологічні перспективи: [зб. наук. праць / гол. ред. Л. В. Засєкіна]. – Луцьк, 2012. – Вип. 20. – С. 212–223.

8. Савченко О. В. Особливості сприйняття ситуацій, що пов'язані

з навчальною діяльністю студентів / О. В. Савченко // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 17. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. – С. 479–489.

9. Суходольский Г. В. Математическая психология / Г. В. Суходольский. – Х.: Изд-во Гуманитарный центр, 2006. – 360 с.

УДК 173.1:378

ДУХОВНІ ЦІННОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОТИВАЦІЇ ВСТУПУ У ШЛЮБ

Чхайдзе А.О., аспірант, асистент кафедри практичної психології
Херсонський державний університет

У статті розглянуті теоретичні аспекти мотивів вступу у шлюб, підходи багатьох авторів та науковців до проблеми визначення мотивацій в особистостях, що вирішили укласти шлюб. Розглянуті аспекти такого мотиву створення сім'ї, як любов. Розкрито поняття «духовності», подано перелік характеристик рис особистості, в яких виявляється її духовність.

Ключові слова: *мотиви, шлюбні мотиви, шлюб, любов, духовність.*

В статье рассмотрены теоретические аспекты мотивов вступления в брак, подходы многих авторов и ученых к проблеме определения мотиваций личностей, решивших заключить брак. Рассмотрены аспекты такого мотива создания семьи, как любовь. Раскрыто понятие «духовности», перечислены характеристик черт личности, в которых проявляется его духовность.

Ключевые слова: *мотив, брачные мотивы, брак, любовь, духовность.*

Chkhaidze A.O. SPIRITUAL VALUES OF PERSONALITY AS PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF MOTIVATION MARRIAGE

The article deals with theoretical aspects of the motives for marriage. Approaches of many authors and researchers to the problem of determining motivation of individuals who have decided to create a marriage. Aspects of such a motive a family, like love. A concept to «spirituality» is exposed, the list of descriptions of lines of personality, its spirituality appears in which, is given.

Key words: *motivation, motives of marriage, marriage, love, spirituality.*

Постановка проблеми. Молодість – це вік яскравих, забарвлених почуттів та кохання. Багато факторів сприяють вибору супутника для подальшого сімейного життя. Серед них можна виокремити: психологічні, соціальні та фізіологічні. На цей вік припадає період найбільшої сексуальної активності особистості, у цей період більшість людей уперше одружуються, та це також час, коли організм жінки найкраще пристосований до народження здорової дитини.

Сучасна молодь повна життєвих сил та енергії, активно приступає до здійснення свого життєвого задуму та реалізації поставлених цілей. У молодому віці найбільш інтенсивно проходять процеси нових знайомств та спілкування, найбільш легко встановлюються та розвиваються стосунки дружби та кохання.

Через наявність наведених фактів ми зацікавилися мотивами вступу до шлюбу, які змушують наважитись на такий серйозний і відповідальний крок у житті сучасної молоді.

Формування психологічної готовності до сімейного життя – багатоаспектна проблема, яку пов'язують зі зрілістю особистості, розвитком свідомості та самосвідомості індивіда. Відомо, що самосвідомість у підлітковому та ранньому юнацькому віці структурується навколо статевого розвитку особистості. Саме рівень розвитку статевої свідомості та самосвідомості визначає потреби, ціннісні орієнтації, мотиви лінії поведінки як статевої істоти.

Ціннісні орієнтації – це елементи внутрішньої структури особистості. Сюди відносяться: спрямованість, мета індивіда, механізм індивідуальної взаємодії. Вони є найважливішими елементами внутрішньої

структури особистості, які закріплені життєвим досвідом індивіда, всією сукупністю його переживань. Ціннісні орієнтації відокремлюють значуще, суттєве для певної людини від незначущого, несуттєвого. Наявність життєвих цінностей

у свідомості людини залежить як від вікового етапу, на якому знаходиться індивід, новоутворень цього періоду, так і рівня розвитку суспільства загалом. Багато дослідників: Б.Г. Ананьєв, М.Й. Боришевський, А.Г. Здравомислов, Г.С. Костюк, В.Я. Титаренко, К.В. Шорохова, В.О. Ядов та ін. стверджують, що саме цінності визначають характер відносин особистості з середовищем, з сім'єю і це, в свою чергу, детермінує особливості її поведінки. Але питання щодо впливу морально релевантних потреб на мотивацію створення шлюбу залишається нерозкритим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти готовності молоді до сімейного життя стали предметом вивчення сексологів, психологів, педагогів. Медико-психологічні аспекти вступу до шлюбу є найбільш поширеними і представленими в науковій літературі. Цій проблемі присвячені дослідження Л. Богдановича, І. Горпінченка, Д. Тсаєва, В. Кагана, Д. Колесова, І. Юнди та ін. [4, с. 13]. Морально-педагогічні проблеми готовності молоді до сімейного життя розглядалися В. Бойко, Є. Ільїною, М. Стельмаховичем, В. Сухомлинським, В. Чудгновським та ін. [9, с. 91]. Формування статевої свідомості, ідентичності та їх ролі у психологічній готовності до шлюбу досліджували О. Васютинський, Т. Говорун, І. Кон, Л. Мороз та ін. Зміст та форми статевого виховання висвітлені у працях М. Боришевського, Т.